

Мокієнко Р. М.,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
факультету забезпечення державної безпеки
Київський інститут Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
Островський С.О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державної безпеки
факультету державної безпеки
Київський інститут Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

МГП ТА ЗАХИСТ ДОВКІЛЛЯ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Міжнародне гуманітарне право (МГП) у сфері захисту довкілля під час збройних конфліктів постає складною та багатогранною системою правових норм, спрямованих на мінімізацію екологічних руйнувань та збереження природних екосистем в умовах воєнних дій. Актуальність дослідження зумовлена зростаючою потребою забезпечення екологічної безпеки та розвитку ефективних міжнародно-правових механізмів захисту навколишнього середовища в контексті сучасних збройних конфліктів.

Теоретико-методологічні засади дослідження формуються на базі міжнародних конвенцій, резолюцій ООН, наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників, які розкривають правові, екологічні та безпекові виміри захисту довкілля під час воєнних дій. Особливого значення набувають комплексні підходи, що інтегрують юридичні, екологічні та гуманітарні перспективи.

Розвиток міжнародного гуманітарного права у сфері екологічної безпеки демонструє еволюцію від вузькоспеціалізованих норм до комплексної міждисциплінарної стратегії захисту природних систем. Центральним викликом постає імплементація ефективних правових механізмів попередження та мінімізації екологічної шкоди в умовах збройних конфліктів.

Правове регулювання захисту довкілля під час збройних конфліктів базується на низці міжнародно-правових документів. Женевські конвенції та додаткові протоколи до них встановлюють основні принципи мінімізації екологічної шкоди під час воєнних дій [1, с. 45-47]. Зокрема, Додатковий протокол I забороняє використання методів та засобів ведення війни, які мають на меті завдати значної шкоди природному середовищу [2, с. 23-24].

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 47/37 від 1992 року "Про захист довкілля в період збройних конфліктів" визначає ключові напрямки міжнародного співробітництва у сфері екологічної безпеки під час воєнних конфліктів [4, с. 12-15].

Основними принципами захисту довкілля визначено:

- Заборону навмисного завдання тривалої, широкомасштабної та серйозної шкоди природному середовищу;
- Мінімізацію екологічних збитків під час проведення військових операцій;
- Відновлення та компенсацію екологічної шкоди після завершення конфлікту.

Сучасні дослідження підкреслюють особливу актуальність правового захисту навколишнього середовища в контексті збройних конфліктів. Науковці наголошують на необхідності вдосконалення міжнародно-правових механізмів захисту екосистем [5, с. 67-69]. Зокрема, розглядається перспектива прийняття П'ятої Женевської конвенції, яка б комплексно врегулювала питання екологічної безпеки під час воєнних дій [8, с. 34-36].

Прикладом практичного застосування норм МГП щодо захисту довкілля є сучасний українсько-російський конфлікт. Дослідження показують значні екологічні руйнування внаслідок бойових дій, що потребує вдосконалення правових механізмів відповідальності за екоцид [7, с. 176-178].

Міжнародне гуманітарне право еволюціонує в напрямку посилення екологічного компонента, визнаючи *critical importance* збереження природних ресурсів та екосистем як основи життєдіяльності людства [6, с. 45-47]. Ключовим викликом залишається ефективне впровадження та дотримання міжнародно-правових норм захисту довкілля під час збройних конфліктів.

Еволюція міжнародно-правових норм демонструє посилення уваги до екологічних наслідків збройних конфліктів. Якщо раніше домінував антропоцентричний підхід з фокусом на захисті людського життя, то сучасні концепції МГП все більше враховують системний вплив воєнних дій на навколишнє середовище [5, с. 72-73].

Наукові дослідження виокремлюють декілька ключових напрямків екологічної шкоди під час збройних конфліктів:

Безпосередня фізична руйнація природних екосистем внаслідок бойових дій включає знищення рослинного та тваринного світу, забруднення водойм, ґрунтів, атмосферного повітря. Особливо небезпечними є пошкодження критичної екологічної інфраструктури, таких як водосховища, лісові масиви, заповідні території.

Техногенне забруднення пов'язане з використанням важкої військової техніки, боєприпасів, паливно-мастильних матеріалів. Хімічне та радіаційне забруднення може мати довгострокові незворотні наслідки для природних біоценозів.

Опосередкований вплив виявляється через порушення природних біологічних зв'язків, міграційних коридорів тварин, руйнування середовища існування цілих екосистем.

Міжнародно-правові механізми захисту довкілля під час збройних конфліктів включають превентивні та компенсаційні заходи. Превентивні спрямовані на мінімізацію потенційної шкоди, компенсаційні - на відновлення та реабілітацію постраждалих екосистем [7, с. 179-180].

Сучасна практика міжнародного права розширює розуміння екоциду як кримінального злочину. Концепція екологічної безпеки трансформується від вузькоспеціалізованого підходу до комплексної міждисциплінарної стратегії, що поєднує правові, екологічні, соціальні та безпекові виміри [8, с. 37-39].

Принципово важливим є формування превентивних міжнародно-правових механізмів, здатних попереджати масштабні екологічні руйнування під час збройних конфліктів. Ключову роль у цьому процесі відіграють міжнародні організації, дипломатичні інституції та неурядові екологічні об'єднання.

Перспективними напрямками вдосконалення міжнародного гуманітарного права є розроблення уніфікованих стандартів оцінки екологічної шкоди, механізмів оперативного реагування та відновлення природних екосистем, посилення відповідальності за екологічні злочини під час збройних конфліктів.

Сучасні міжнародно-правові дослідження формують концепцію "екологічної резилієнтності" в контексті збройних конфліктів [7, с. 176]. Це передбачає системний підхід до відновлення природних екосистем, здатних адаптуватися та відновлюватися після масштабних техногенних руйнувань.

Міжнародне гуманітарне право еволюціонує в напрямку посилення екологічного компоненту, розглядаючи навколишнє середовище як самостійний об'єкт правового захисту. Якщо раніше домінував антропоцентричний підхід, то сучасні концепції акцентують на самоцінності природних екосистем [6, с. 52-53].

Практика збройних конфліктів демонструє системні виклики у сфері екологічної безпеки. Зокрема, російсько-український конфлікт унаочнює масштабні екологічні руйнування: забруднення ґрунтів, знищення лісових масивів, пошкодження водних об'єктів, що потребує вдосконалення міжнародно-правових механізмів відповідальності [5, с. 74-75].

Формування міжнародно-правової відповідальності за екоцид передбачає розроблення уніфікованих стандартів оцінки екологічної шкоди. Ключовими напрямками є: чітка класифікація видів екологічних руйнувань, механізми документування, методики обрахунку збитків [8, с. 39-40].

Перспективним напрямком є розроблення проекту П'ятої Женевської конвенції, яка комплексно врегулює питання захисту навколишнього середовища під час збройних конфліктів. Основними положеннями мають стати: превентивні заходи, механізми відновлення, інституційна відповідальність [9, с. 76-77].

Міжнародні організації та дипломатичні інституції дедалі більше уваги приділяють екологічній безпеці. Резолюція ГА ООН № 47/37 заклала правові основи для формування глобальної стратегії захисту довкілля в умовах воєнних дій, що передбачає міжнародне співробітництво та уніфікацію правових норм.

Сучасні наукові дослідження наголошують на необхідності міждисциплінарного підходу, який поєднує правові, екологічні, безпекові та соціальні виміри захисту навколишнього середовища під час збройних конфліктів.

Ключовим викликом залишається імплементація міжнародно-правових норм та формування ефективних механізмів превенції й компенсації екологічної шкоди в умовах сучасних збройних конфліктів.

Міжнародне гуманітарне право щодо захисту довкілля під час збройних конфліктів перебуває в стані активного формування та вдосконалення. Ключовими тенденціями розвитку є посилення превентивних заходів, розширення міжнародно-правової відповідальності за екологічні руйнування та формування комплексних стратегій відновлення постраждалих екосистем.

Перспективи подальшого розвитку міжнародно-правового регулювання у сфері захисту довкілля пов'язані з розробленням уніфікованих стандартів оцінки екологічної шкоди, створенням ефективних механізмів оперативного реагування та відновлення природних екосистем, посиленням інституційної спроможності міжнародних організацій.

Принципово важливим є формування нової парадигми міжнародного гуманітарного права, яка розглядає навколишнє середовище не лише як ресурс, але й як самостійну цінність, що потребує комплексного захисту в умовах збройних конфліктів. Подальші наукові дослідження мають бути спрямовані на вдосконалення теоретико-методологічних засад та практичних механізмів реалізації екологічної безпеки в міжнародному праві.

Список використаної літератури:

1. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року // Зібрання чинних міжнародних договорів України. К., 2001.
2. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року // Права людини: Міжнародні договори. К. 1999.
3. Додатковий протокол II до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року. Права людини: Міжнародні договори. К. 1999.
4. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 47/37 від 1992 року "Про захист довкілля в період збройних конфліктів" // Офіційні документи ООН. Нью-Йорк, 1992.
5. Бехруз, Хашматулла Набійович, and Мальвіна Валеріївна Грушко. Захист навколишнього середовища під час збройного конфлікту. Академічні візії. 2023.
6. Грушко, М. В. Міжнародне гуманітарне право: навчально-методичний посібник. 2022.
7. Козмуляк К. Правове регулювання охорони довкілля під час збройних конфліктів на прикладі України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* № 1 (73). 2022. С. 174-180.
8. Садова Т. С. Захист довкілля під час збройних конфліктів у перспективі ухвалення П'ятої Женевської конвенції. 2022.
9. Чудновська В., Мернік А. Міжнародне гуманітарне право в сучасному світі. Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ». July 8. Paris, France. 2022. С. 74-75.

10. Ярмакі. В. Х. Міжнародне гуманітарне право, що застосовується в період збройних конфліктів, та імплементація його Україною. Харків: Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. 2003. 19 с.